

דבר ה' זו הלכה (שבת קל"ח): הלכה שבועית בנושאים אקטואליים אכילת דג ובשר - מקורות והערות

א. אכילת דגים ובשר יחד

במסכת פסחים מובא בגמרא ששאסו לאכול דג שנצלה עם בשר בתנור אחד. טעם האיסור הוא שבאכילת דג שקיבל טעם מבשר (ולחיפך) יש סכנה ללקות בצרעת¹. לכאורה, על פי זה מותר לאכול בשר אחרי דגים (ולחיפך) בלי שום הגבלה, שכן החשש בגמרא הוא רק כאשר דג קיבל טעם מבשר (ממש, ולא טעם בשר בלוע בכלל). למרות זאת, הטור מעיד שאביו - הרא"ש - היה רוחץ את הידיים ומנקה את הפה (על ידי אכילת לחם) בין אכילת דגים לבשר. ראשונים רבים כתבו שלא צריך לרוחץ ידיים בין דג לבשר, אלא רק לנקות את הפה משאריות הדג או הבשר. הלכה נחלקו השו"ע ורמ"א. לדעת השו"ע חובה לרוחץ ידיים בין בשר לדג, לדעת רמ"א מספיק לנקות את הפה מהשאריות על ידי אכילה ושתייה של דברים אחרים². במקום שאוכלים בסכין ומזלג, ולא נוגעים באוכל, לכאורה יש להקל גם לדעת השו"ע³.

ב. בישול דגים בסיר בשרי

אף על פי שיש איסור מחמת סכנה לאכול בשר ודגים יחד, אין איסור לבשלם בסיר אחד זה אחר זה בתנאי שהסיר נקי. הטעם להתיר הוא מפני שאפילו האוסרים נ"ט בר נ"ט לכתחילה, לא אמרו זאת אלא בבשר וחלב, אבל אין סכנה בטעם בשר או דגים שבלוע בסיר אלא רק בטעם בשר המגיע ישירות ממנו אל הדג (ולחיפך). ואפילו אם בזמן בישול הדגים נשפך שומן או רוטב בשרי על הסיר מבחוץ, מותר⁴.

מקורות והערות

1. במסכת פסחים (עו ב) למדנו "ההיא ביניתא דאיטווא בהדי בישרא אסרה רבא מפרזיקיא למיכליה בכותחא מר בר רב אשי אמר אפילו במילחא נמי אסורה משום דקשיא לריחא ולדבר אחר".

כלומר אסור לאכול דג שנצלה עם בשר (לשיטת הסוברים ריחא מילתא) מאחר ויש בו סכנה כפולה- ריח רע, וצרעת (כך פירש רש"י את הביטוי דבר אחר).

וכך נפסק להלכה בשו"ע (סי' קטז ס' ב) - "צריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד, מפני שקשה לצרעת".

ורמ"א הוסיף בשם האיסור והיתר הארוך שגם בצלייה יש להזהר כמובא בגמרא. ומתייחסים לזה כמו לאיסור, שלכתחילה ריח אוסר ובדיעבד מותר (עי' סי' קח סעי' א).

ויש דיון באחרונים האם נשתנו הטבעים ובימינו אין סכנה, או שאין חילוק מזמן חז"ל לזמנינו וגם היום יש סכנה. ועיין בזה בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' קא) שכתב "איברא המהרש"ל פרק גיד הנשה (סוף סי' טו) כתב דמדלא הביא הרמב"ם הך דמר בר רב אשי דפסחים דביניתא דאטוי בהדי בשרא אסור למכלי אפילו במילחא משום סכנתא ש"מ דהוא ברוב בקיאתו בטבעיות וברפואות ידע דבריחא אינו מזיק, והש"ס מיירי שנטוה עם בשר ממש ע"ש. ודחוקו מפורסם, דמ"מ ה"ל להרמב"ם להביא עכ"פ דאסור לצלות דגים עם בשר ממש והרי הוא השמיט הכל! ועלה ברעיוני תחלה דס"ל לרמב"ם דביניתא הוא דג ידוע שנקרא כן והוא שאסור לאכול עם בשר משום סכנתא ולא דגים אחרים וכה"ג כתבו תוס' ספ"ק דמ"ק גבי כוורי ואותו ביניתא אינו מצוי בימינו ומשו"ה השמיטו הרמב"ם ומ"מ נ"ל דוחק דעכ"פ לא יסף זכר המין ההוא ממקומו במדינתו והיה לו לרמב"ם להביאו לאנשי מדינתו? ויותר נראה דלפי עוצם חכמתו ידע והבין שנשתנו הטבעיים בענין זה...

ובמג"א סי' קע"ג ס"ק א כתב ג"כ דאפשר דנשתנו הטבעיים ומייתי ראיות אחרות.

ומ"מ כל הראיות יש לדחות דהתם ניברר לנו שנשתנה המקום או הזמן דוק ותשכח ואפי' הך דשיבת' י"ל אותם הבקיאים בהם ובשמותיהם וכותב' קמיעות יודעי' רוחות ושידון דשכיחי ודלא שכיחי וע"פ ע"פ גבי זרדא דמתא ודדברי ועמ"ש תוס' במעילה י"ז ע"ב ד"ה יצא לקראתו וכו' ועיין סי' חסידים אבל הכא מי הגיד לנו שבטל אותה החששא דישראלים נזהרים באמת ומשארי אומות אין ראוי דאכלי שקצים ורמשי' וחביל גופי' כדאי' בע"ז ל"א ע"ב גבי ארמאי דוקאני דשתי גילוי ולא מתו מהם ע"ש אלא משום דחזינן לרמב"ם דרב גוברי' ברפואות וטבעיות

שהשמיט הנ"ל ע"כ ניסה בחקירתו ומצא שנשתנו הטבעיים בזה ובשכנה"ג בא"ח ראיתי שכי מ"ש הר"בי ב"ד לאסור דגים עם חלב כמבוא' בא"ח שצווחו עליו הא בחלב ליכא קפידא כלל וכי שכונתו כך כמ"ש בא"ח שבשר עם דגים מסוכן על פי רופאים הכא נמי עם חלב מסוכן על פי רופאים שאמרו כן ולפע"נד זה אינו אמת ונאמן עלינו הרמב"ם גדול הרופאים".

ומסכנת החת"ס להחמיר למעשה, אלא שזה איסור קל.

ויש חולקים על החת"ס וסוברים שהאיסור קיים לגמרי (עיין שבות יעקב (ח"ג סי' ע) וכה"ח (רו"ח קעג ס"ק ט).

2. כאמור לעיל, בגמרא מובא שאסור לאכול דג שנצלה עם בשר (ללא מגע), קל וחומר לדג שהתבשל עם בשר (עיין דרישה סי' קטז ס"ק ה).

לכאורה משמע שרק כאשר יש העברת טעם מהבשר לדג (ולהיפך) יש סכנה, אלא שכתב הטור (סי' קטז) "וא"א הרא"ש ז"ל היה רגיל לרחוץ ידיו בין בשר לדג והיה שורה פת ביין ואוכלו בנתיים כדי לרחוץ פיו".

ובדרכי משה (שם ס"ק ד) הביא מהגהות שערי דורא (סי' עז ס"ק ב) שכתב "לא ראיתי אפילו פרושים וצנועים נוהגין בו, אלא עושים קינוח הפה לחוד והדחה על ידי שתייה".

להלכה פסק השו"ע (או"ח סי' קעג סעי' ב. יו"ד סי' קטז סעי' ג) שיש לרחוץ את הידיים בין דג לבשר (ולהיפך), רמ"א פסק (יו"ד שם) "ויש אומרים דאין לחוש לזה רק כשמבשלם יחד ואכלן, אבל לאכלן זה אחר זה אין לחוש. וכן נוהגים שלא לרחוץ הפה ולא הידיים ביניהם. מכל מקום יש לאכול דבר ביניהם ולשתות דהוי קנוח והדחה".

הב"ח (או"ח סי' קעג ס"ק ב) כתב שמנהג העולם הוא כרא"ש.

3. לכאורה כך הוא הדין לפי דברי הפרי חדש בהלכות בשר בחלב (סי' פט ס"ק ט) שכתב שמי שאוכל במזלג לא צריך הדחת ידיים בין גבינה לבשר לפי שידיו לא מתלכלכות.

ואע"פ שכתב הטור (או"ח שם) שהרא"ש החמיר מאחר וחמירא סכנתא מאיסורא, ולפי זה אין להשוות, אדרבא, דגים ובשר חמור מבשר בחלב ויש לחשוש יותר. כבר פירש דבריו בדרישה (יו"ד סי' קטז ס"ק ד) כך: הרא"ש הקל ולא החמיר, כלומר, בין גבינה לבשר צריך גם קנוח וגם הדחה ואסור לעשות את שניהם יחד (לדוגמא לטבול לחם ביין ובזה להחשיב גם קנוח- לחם, וגם הדחה-

יין). הרא"ש הקל בדגים ובשר לעשות קנוח והדחה יחד. ולכאורה קשה על ביאור זה מלשון הטור באו"ח שם כתב שהרא"ש החמיר לפי שחמירא סכנתא מאיסורא? אלא שפירוש דברי הטור שם הוא שהרא"ש החמיר מלכתחילה להצריך קנוח והדחה בגלל שחמירא סכנתא מאיסורא, אבל לא החמיר יותר מבשר בחלב.

ממילא לענייננו, נראה שאפשר ללמוד מדין בשר בחלב ולהקל אם אוכל בעזרת סכין ומזלג שלא יאלץ לרחוץ ידיים אפילו לשיטת השו"ע.

וכך עולה מדברי הפרי תואר (סי' שטז ס"ק ד) שכתב שאם אכל רק באמצעות שלש אצבעות צריך לנקות רק אותן ולא את כל היד, ומינא לדידן שהאוכל בסכין ומזלג לא צריך לנקות כלל.

אלא שצריך לנקות את הסכין והמזלג או להחליפם.

4. כתב הט"ז (יו"ד סי' צה ס"ק ג) "דבזה הוה כמו ממש של בשר בדגים ולא התירו נ"ט בר נ"ט אלא עלו לחוד דהיינו דגים רותחין מיד לאחר שסלקן מן האש ונתנן בקערה של בשר צוננת או איפכא שהדגים צוננים והקערה רותחת דמותר לאוכלן בחלב ובשניהם חמין הדגים והקערה אסור לפי זה דהוה כנתבשלו או נצלו וא"ל דמשמע כאן דדוקא עם חלב אסור הדג אבל בפני עצמו שרי הא יש בו איסור משום סכנה כמ"ש סי' קי"ו שיש סכנה אם נתבשל דג עם בשר דכאן לא נחית לדין זה אלא במה שנוגע לענין נ"ט בר נ"ט וכ"כ רש"ל בפרק ג"ה סי' ט"ו אלא שבאו"ח כלל ל"ט כ' וז"ל וכן כל דבר שהוא משום פליטת כלים אין אוסרים מבשר לדגים בדיעבד משום סכנת דבר אחר דהא מתיר בגמרא דגים שעלו בקערה (רותחין) [רותחת] של בשר וצ"ע לפי זה (ממה) [מה] שזכרתי כאן. אבל מה שאמרו בזה דגים שעלו בקערה כו' יש ללמוד מזה שאין סכנה באכילת דג שיש בו טעם בשר במה שנתבשל בכלי בן יומו של בשר דהא אמרי' בגמרא דהרבה אכלו דגים שעלו בקערה כו' ועיין סי' קי"ו מ"ש שם".

ועיין עוד בט"ז (סי' קטז ס"ק ג).

ומה שכתבנו שאפילו אם נשפך מבחוץ על הכלי מותר - כן כתב הפרי מגדים (יו"ד סי' קח שפתי דעת ס"ק יח) "אם בישלו דגים במחבת ובחוץ נפל שומן חם וכדומה על המחבת אין חשש לדגים דהוה בליעת כלי כמ"ש או"ח בפשטיד"א שזב בתנור".